

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 4.

V LJUBLJANI, 29. JULIJA 1984

KNJIGA 16.

M. v. Schwind (1804—1871): POROČNO POTOVANJE

KDO JE IZUMIL DAVKE

IN KDO JIH JE PLACEVAL?

Danes ne odreka državi menda nihče pravice, da pobira davke, vendar gotovo ni nikogar, ki bi se iz srca navduševal za to, da bi izumitelju tega potrebnega zla postavil spomenik. Sicer pa se danes ljudje kolikor toliko tolažijo s tem, da smo v pogledu davkov pred zakonom vsi kolikor toliko enaki.

Nekoč namreč ni bilo tako. Iz predvojnega časa se dobro spominjamo, da so bili člani visokega plemstva davkov prosti, kar so si ohranili iz starih, fevdalnih časov. Danes se nam vidi to čudno, toda v vsem srednjem veku in še dolgo potem, ponekod še pred kratkim, niso plačevali baš vodilni in najbogatejši ljudski razredi, predvsem plemstvo in duhovščina

niti pare v državne blagajne.

Če gremo še bolj nazaj, naletimo na cela ljudstva, n. pr. Grke in Rimljane, pri katerih država z rednimi, neposrednimi davki ni posegala v zasebno last državljanov. Kako so tedaj vlade shajale brez takšnih dohodkov? Ali sploh niso vedele zanje?

Na to lahko odgovorimo s tem, da so v starem Orientu, Egiptu, Babilonu, Perziji itd. že davno prej pobirali davke, saj poroča sveto pismo samo, da je Jožefov faraon zahteval od svojega ljudstva 20 odst. dohodnino. Odpor proti temu je bil nemogoč, saj je veljal vladar za boga, ki sme poljubno razpolagati s svojim ljudstvom. Ogromne piramide, ki se dvigajo iz rumenega puščavskega peska, so nastale n. pr. le s tlako sto tisočev.

V Evropi pa so se ljudstva dolgo časa smatrala za tako svobodna, da so občutila vsako plačevanje davkov za nekaj ponižujočega, kar velja samo za nesvobodnike in tiste, ki morajo plačevati vojno odškodnino. Danes se nam vidi poseganje v zasebno last združljivo z načeli demokracije. Seveda moramo vedeti, da je bila pri starih Grkih in Rimljanih svoboda prednostna pravica razmeroma majhnega kroga ljudstva, ki je gospodoval nad sužnji in tributniki.

Uradnikov niso plačevali

Vsak svobodnik je služil državi brez plačila. Samo v primerih skrajne potre-

be so se razpisovali davki, ki so takoj prenehali, čim je občanom uspelo, da so si podvrgli nove tributarne pokrajine. Še danes občudujemo razkošje starih vlemest in kultur, a malokdo misli na to, da so to razkošje ustvarjali po sili »drugovrstni« provincialci s svojo fizično in materialno silo. Tako so bili davki pač že tedaj v veljavi, dasi v bistveno drugačni obliki nego danes, dočim so pravi občani prejeli celo denar, blago in druge užitke iz tega državnega vira. Cirkuške igre v starem Rimu so bile n. pr. brezplačne. V imovitih občinah so meščani dobivali celo rente iz dohodkov občinske lasti. Če natančno pomislimo, je bilo vse skupaj prav za prav fevdalni sistem brez tega imena. Ko so se davčni viri provinc izčrpali, je rimski imperij propadel.

Ljudstva, ki so prišla na površje po razpadu rimske države, o kakšnih davkih svojim kraljem in vladarjem prvotno niso hotela ničesar slišati. Počasi pa so si to neodvisnost ohranile samo nekatere »višje« kaste. Kralji in vladarji so si začeli davke izmišljati na debelo — a so veljali le za tlačane. Poseben genialen je bil v tem pogledu Hohenštavfovec Friderik II., ki je prejemal težke milijone s carinami, trošarinami, davki, monopoli. Ko mu je nekoč zmanjkalo drage kovine, si je izmislil usnjat denar. Tudi njegovi nasprotniki, papeži, so bili zelo iznajdljivi v tem pogledu. Njih

cerkveni davki

so bili eden izmed povodov, da so v dobi reformacije dežele kar trumoma odpadle od Rima. Sploh so vsa novejša stoletja karakterizirana z bojem ljudstev zoper finančno oblast. Plemstvo, duhovščina, meščani so se davkom upirali, ker to ni bilo v skladu z njihovo svobodo. Vladarji so jih morali za davke prositi. Najstarejši nemški davek se je imenoval prav značilno »bede« — »Bitte« = prošnja! Takšne davke pa so dovoljevali državni in deželni zbori, na katerih so bili zastopani večinoma samo višji stanovci. Kdo jih je moral potem plačevati, ni težko uganiti. Izraz »misera contribuens plebs«, »revno, davke plačujoče ljudstvo«, nam pove vse. Ni čudno, da čuti ta »plebs« še danes neko tiho ali glasno ogorčenje v sebi proti davčnemu

sistemu, pa naj bo še tako pravičen in znošen.

Kar se je vse godilo pod imenom davka v teku časa, pa je tudi v nebo vpilo. Vlade so potrebovale čedalje več denarja za svoje vojske, uradništvo, reprezentacije in druge stvari, pa so šle v svojem moledovanju pri »stanovih«, da bi jim dovolili ljudstvo izsesavati, do skrajnega. Tako so postajale pa tudi čedalje bolj odvisne od stanov.

Ves evropski parlamentarni sistem se je razvil prav za prav iz nekdanje »prošnje za davke«,

in sicer najprvo na Angleškem, kjer se ministrski predsednik še danes imenuje »prvi lord zaklada«. Plemstvo se je tu kakor povsod na vse kriplje branilo posežkov državnega zakladnega urada v svoje svoboščine in v »magni carti« iz l. 1215., najstarejši okcidentalni ustavni listi, je moral kralj obljubiti, da se bo glede davkov držal vedno dovoljenja s strani parlamenta. Ko je štiri stoletja pozneje Karel I. samovoljno razpisal neke davke, je končal na šafotu. Če pogledamo zgodovino s te strani, se nam bo pokazala bistveno drugačna, nego smo je navajeni.

V stari Franciji so kralji dolgo časa vladali brez parlamenta, razpisovali so davke po svoji volji. Vendar sta bila tu plemstvo in duhovščina do l. 1789, skoraj prosta vseh davčnih obveznosti, ki so tem huje pritiskale na meščanstvo in kmetski sloj. Godilo se je, da je moral kmet plačati preko 50 odst. svojih dohodkov državi in še kakšnih 28 odst. svojemu plemiču in cerkvi. Država je morala pod temi pogoji seveda bankrotirati in velika revolucija je morala priti neizbežno. Spočetka je šlo tudi tu v glavnem za davčno vprašanje. Finančni ministri niso vedeli več ne kod ne kam in so morali sklicati parlament, da jih reši iz zadrege. In ena temeljnih zahtev, ki je prodrla v tem parlamentu v prvem času, je bila ta,

»da morajo davčna bremena nositi vsi občani v razmerju s svojim imetjem.«

To je odpravilo razliko med stanovi in državljani, vsak je bil državljan in obenem davkoplavelec. Polagoma so začele države upoštevati tudi gospodarsko zmogljivost občestva in to načelo se uveljavlja čedalje bolj, navzlic temu, da gre tudi ta razvoj še vedno po ovinkih. Danes spoznavajo vse vlade, da brez

Jos. Lipp: OB ZETVI (lesorez).

ljudskega blagostanja in pravičnih davkov ne morejo uspevati in tudi ljudstvo ve dobro, da bi brez davkov ne moglo nikamor naprej.

Navzlic temu pa, kakor rečeno, gotovo ni nikogar, ki bi se navduševal za kakšen spomenik »neznanemu izumitelju davkov«.

Dr. M. K.

NA SOLUNSKO GLAVO

ANTON KAPPUS

N A D A L J E V A N J E

O d skopske ravnice do Dražilova, skoraj ni gozdov, ampak sam krš, obraščen s trnjem, robidovjem in nizkim grmovjem; samo v neposredni bližini vasi je nekaj drevja. Vidi se, da je v teh krajih neusmiljeno gospodarila sekira, da kmetje redijo velike črede koz, ki ne dopuščajo rast drevju. »Narod nema duše za šume,« mi je rekel bosanski gozdar in zraven pristavil, da je volk v teh krajih koristna žival, ker trga koze.

Po dobri uri hoje smo prišli v lep bukov gozd. Spotoma smo srečovali posamezne drvarje s konjiči, natovorjenimi z ogljem ali drvmi. Od daleč smo opazovali gologlave jastrebe pri pospravljanju trupla nesrečnega oslička, ki je pod težo tovara omagal, poginil na poti, pa ga je gospodar zavlekel v dolinico in prepustil ujedam.

Pod nami se je oglašala kotorna, z druge strani pa so odmevali udarci sekire arnavtskega drvarja. Slišali so se skoki bežeče živali, čez pot je planila srna z mladičem, a za njimi se je podil

KOZJI PASTIR

v urnem diru rogač srnak. Obstali so Skopljanci in začudeni vprašali, če niso to divje koze, saj srna je v teh gozdovih že redka žival kljub temu, da je lov nanje popolnoma prepovedan.

Kaj ve tukajšnji meščan o srnah, ki so našla zadnja zavetišča tu gori v gorskih gozdovih, daleč proč od ljudskih bivališč, a kjer jih še vedno zasleduje lovec

VLAŠKA NASELBINA:
Vlahinja pri tkanju

Fotooptika Skoptje

domačin, ki se ne zmeni za lovske postave.

V teh gorskih gozdovih se potika še kakšen medved, divja mačka in zelo redko kakšen ris. V visokih bukvah gnezdi kraljevi orel in črna štorklja, a po planinah se pasejo gamsi. Nad planinami kroži kralj višav planinski orel, ki se je izpeljal nekje v Nežilovskih ali Djurkovih karpah (stenah).

Prišli smo do korita Kadine reke, (tukaj potokov in potočkov ne poznajo, vse je reka, čeprav suha struga). Okopali smo se v hladni planinski vodi in okoli poldneva smo bili pod Salakovo planino, kjer smo našli prvo čredo ovac vlaških pastirjev. Ovce so se v manjših gruclah drenjale pod košatimi drevesi. Pastirji, oblečeni v težke volnene suknje črne barve, ki jim segajo čez kolena, v belih volnenih krilih, ki jih nosijo mesto hlač, v belih volnenih nogavicah in nerodnih opankah, s kosmatimi kučmami na glavah, so leno ležali v senci, obdani od velikih psov. Niso se zmenili za naše pozdrave, niti niso odgovorili na naša vpra-

šanja, pač pa nas, ki smo prišli motit gorski mir, neprijazno gledali. Ob dveh popoldne smo bili pri orožniški postaji na Salakovi planini. Poveljnik, orožniški

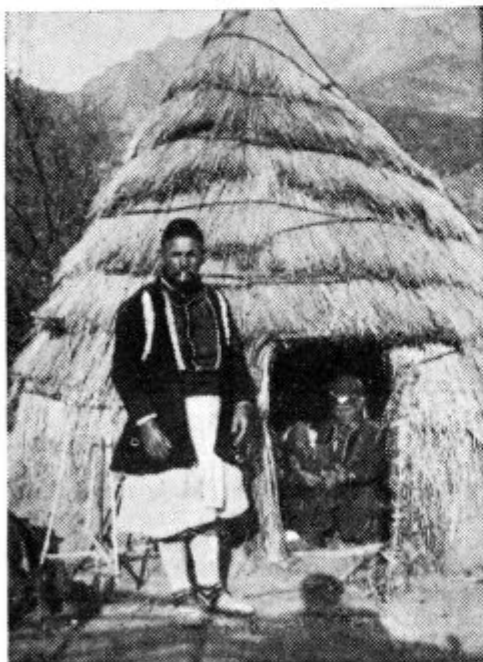

Krojač na delu

Fotooptika Skopje

podnarednik Babič, junak iz Like, nas je prijazno sprejel in povabil na počitek v karavlo.

Orožniki so nam postregli z mlekom in sirom kaškavaljem, ki ga Vlahi pri-

Gospodar pred domačijo

Fotooptika Skopje

pravljajo iz planinskega mleka ovac v sirarnici v neposredni bližini karavle.

Kaškavalj je po obliki in okusu nekako v sredini med našim bohinjskim sirom

in parmezanom. Ime ima od grškega mesta Kavala, kjer se izdeluje najboljši sir. Vlahi so mojstri v pripravljanju kaškavalja, pravi »kaškavaldžije«.

Vlahi ali Kucovlahi pripadajo aromunskemu plemenu, kakor Cincari. Raztreseni so po vsem Balkanu. Vlahi so nomadi, ki s svojimi čredami potujejo od kraja do kraja; Cincari so stalni, naseljeni po mestih in trgih, so izvrstni trgovci in nekateri tudi obrtniki. Eni kakor drugi govore jezik, sličen romunskemu in se priznavajo h romunski na-

Leptica

Fotooptika Skopje

rodnosti. Največ Cincarjev je v mestecu Kruševu med Prilepom in Bitoljem, ki se smatra kot cincarsko središče. Makedonec pravi v pogledu na tukajšnje trgovce »Opasan je Jevrejin, gori (hujši) od Jevreja je Grk, a najgori je Cincarin«.

Vlahi so povsod, kjer je paša za ovce. V zimskih mesecih pasejo svoje črede po Tikvešu, Ovčjem polju, ob Bregalnici, okoli Bitolja itd. Tu imajo zasilna prezimovališča, male od čerpiča ali kamna zidane hišice, obdane od ovčjih staj in hlevov za konje. Pomladi, ko skopni sneg po rebrih, se pomikajo s čredami proti planinam, kjer imajo v raznih legah primitivne postojanke — lesene kolibe za začasno bivanje.

Povsod v gorovju pod Solunsko glavo je mnogo teh postojank. Ko so ovce popasle okolico in je sneg skopnel v višjih legah, se pomikajo do više ležečih krajev. V juniju so navadno že vse črede na planinskih pašnikih, ki jih je ravno ob Solunski glavi vse polno, kakor Borovo polje, Solunsko polje, Kadino polje,

Popovo polje in Salahova planina. Ko jeseni prvi sneg pobeli vrhove, se počasi s čredami vračajo v dolino. Vlahi so skromni in štedljivi. Prištedeni denar dajejo na »priplod« Cincarjem, ki ga kot dobri trgovci izvrstno uporabljajo. Ako vprašaš Makedonca o nekoga bogastvu, ti bo odgovoril: »Bogat je, ima puno ,stoke',« kljub temu, da kot trgovec nima repa živine. Tu je pač ostalo v veljavi

staro, »pecus, stoka-živina« (pecunia) v prenešenem smislu za denar, imetje. A »ima puno stoke« velja za Vlaha dobesedno, ker se njihovo bogastvo, in med njimi so res pravi bogataši, sestoji od stoke — živine. Dober vlaški gazda ima tudi 5 do 10.000 ovac. Toliko o Vlahih, ki jih planinec srečava po skoraj vseh južnosrbskih planinah.

D A L J E

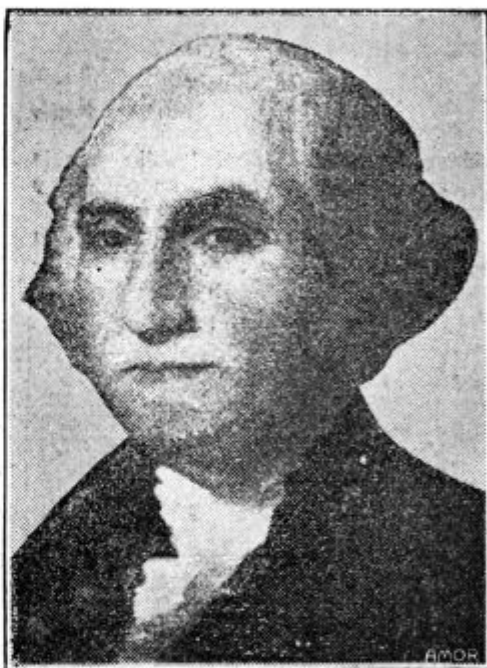
LA FAYETTE

(1757—1834)

Nedavno so Francija in Zedinjene države slavile spomin mladeniča, ki je v 18. stoletju zapustil Hermitage Marije Antoanete, postavil vse na kocko in napadel britansko hegemonijo: na ta način je napisal prve strani za zgodovino Zedinjenih držav v Ameriki. Ta mladenič, marki de La Fayette, se je rodil 6. septembra 1757 v Auvergni. Dve leti kasneje mu je bil oče ubit pri Mindenu, La Fayette je sirota, vendar velik bogataš. S 16 leti se poroči z Marijo de Noailles. Malo zatem stopi v službo pri kraljici ter urno napreduje. Stotnik je pri dragoncih, ko prispe v Francijo novica, da so angleške kolonije v Ameriki proglasile svojo neodvisnost. Drznost ameriških kolonov ga galvanizira. Stopi v stik z ameriškim opravnikom — to je bil Silas Deane — in se 7. decembra 1776 vpiše v ameriško vojsko kot načelnik generalnega štaba (major-général). Toda obilo ovir je na potu. Celo Američani, nastanjeni na Francoskem, odsvetujejo ognjevitemu mladcu, da bi se spuščal v tako početje. Britanski poslanik ustavi ladjo, ki naj bi ponesla La Fayettea, toda ta zbeži drugod, doseže Španijo, odkoder odrine čez Atlantik.

N a b o j i š č i h

V Georgetownu se izkrcata tisti, ki naj bi postal duša ameriške vstaje. Odpravi se v Philadelphijo in se predstavi kongresu. Washington se ogreje zanj nekoč, ko sliši tole izjavo: »Tukaj sem, da bi se kaj naučil, ne pa da bi učil.« Navzlic vsej svoji slavi je bil La Fayette vedno skromen. Ponižno živi v senci Mountvernonskega državljana, kot skrit načelnik se uspešno bori z Angleži. Nič se ne baha s porazom, ki jim ga je nakopal 11. septembra 1777 pri Brandywineu. Ne ponaha se s tem, da je zmede lmaršala Corn-

LA FAYETTE

(Po Stewardovi sliki)

wallisa pri Gloucesteru, ki je menil, da je La Fayette ondi z vso ameriško vojsko, a je imel le 400 pušk. Kajti La Fayette je prevejan. Bojuje se kakor frkolin, sovražniku naplete marsikako smešno.

V Barren-Hillu n. pr. obkolijo Angleži njegovo divizijo in jo naskočijo (maj 1778). Ko pa vdvo v utrdbo, najdejo samo uniformo in čepice na koleh. La Fayette je pobral šila in kopita... po angleško.

Ko pa Versailles vidi ameriške uspehe, razume korist, ki bi jo nudila samostojna Amerika. Ludvik XVI. pošlje la-

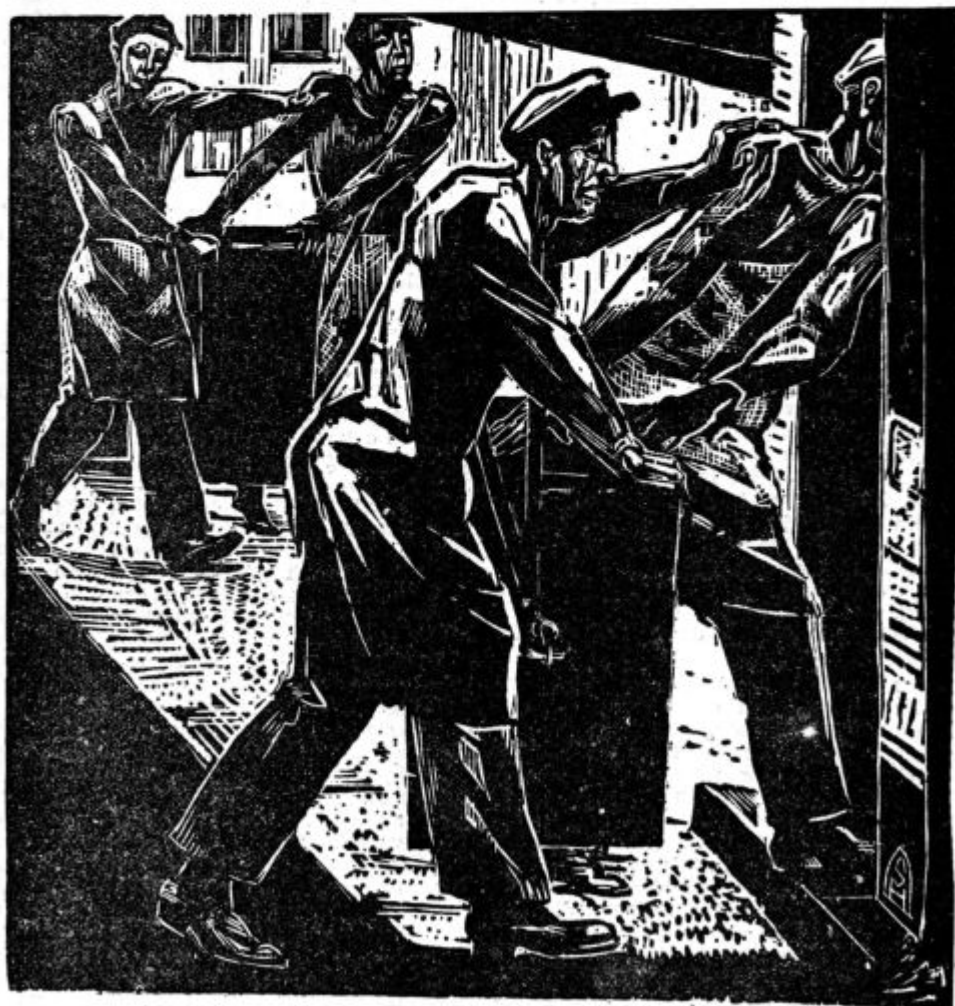
dij, čet in denarja vstašem onkraj velike luže. Medtem pa La Fayette dokončuje svoje delo. Boji se vrše po Virginiji. Angležem pohaja sapa. »Devilish boy« (vražji dečko) se jim izmuzne med prsti. Vihra po preriji, izrablja protivnika v prebrisanih praskah, jih čaka v zasedi vse dotlej, da se vsi strateški pojmi angleški zrušijo pri Yorktownu pred smehom 22letnega poredneža. Anglija je poražena, pogažena. Amerika je svobodna.

Proti koncu l. 1779. se vrne v Francijo. Narod je navdušen za mladega pustolovca, ki ob revoluciji 1789 postane poveljnik narodne garde. Vendar kmalu pade v nemilost. Sam se izroči nasprotnikom domovine. Avstrija ga zapre v Olomoucu. V Campu Formiu se ga Bo-

naparte spomni in ga osvobodil. Vendar se ga na tihem vedno boji. La Fayette ze neodločen, to je vzrok, da se ni po- slej več povzpel.

L. 1825 se je spet odpeljal v Ameriko, kjer je pozno užival triumf svoje je neodločen, to je vzrok, da se ni po- stane poslanec v Meauxu. Toda Francija še ni pomirjena. Če bi La Fayette hotel, bi mogel biti gospodar njene usode. Ljudstvo kriči: »Živel La Fayette!« in »Proč z Burbonci!« Toda La Fayette omahuje, vojvodo Orleanskega potegne k oknu v Mestni hiši, ga ovije s trobojnico in ga objame pred osuplim narodom, ki brez vneme ploska kralju-državljanu. Štiri leta nato pa ugasne 20. maja v Parizu.

J. A.

Sella Hasse: TOVOR (lesorez)

TEHNIČNI OBZORNİK

SMRTNI ŽARKI

Vsa materija v vsemirju je povezana med seboj z žarkovjem. Od nebesnega telesa do nebesnega telesa v brezkončnem etru trepečejo žarki: svetlobni, toplotni in nešteti drugi, ki jim še vsem ne poznamo narave. Med najdrobnejšimi delci gmote drže mostovi elektromagnetičnih žarkov.

In vsa žareča materija je še dokaj naklonjena človeku. Sonce nam pošilja po svojih žarkih svetlobo in toploto in z njo življenje na zemljo. Mesec in zvezde nam razsvetljujejo puste noči. Včasih so nebesna telesa celo preveč radodarna s svojimi žarki, pa nastanejo na zemlji neprijetne perturbacije, ki nam prinesejo včasih mnogo nesreče in gorja. Ali taki usodni pojavi izravnoteženega žarenja so razmeroma redki in nedolžni v primeri z blagoslovom, ki nam ga prinaša žarkovje.

Poleg svetlobnih in toplotnih žarkov, ki jih nadalje poznamo, je človek polagoma odkril še druge vrste žarkov, ki izvirajo od fizikalnih in kemičnih dogajanj na zemlji in izven nje. Odkril je radijske in röntgenske žarke, ki so se izkazali tako koristni, da si življenja ne moremo več misliti brez njih. Odkrilo je kozmične žarke, ki posebno zadnja leta zelo zanimajo učenjake, ker še ne vemo v podrobnostih, kakšen utegne biti njihov vpliv na zemljo, niti ne, kje in kako nastajajo. Odkritje svetlobnih in toplotnih žarkom sorodnih elektromagnetičnih žarkov ali valov, ki jih umemo danes že proizvajati v skoraj poljubni obliki in jakosti, nam je prineslo brezžično telegrafijo in telefonijo, brezžično gledanje in krmarjenje vsakovrstnih vozil in plovil na daljavo. Šopek žarkovja, ki smo ga že poznali, se je tako naglo večal, da je kazalo, kakor da vrsta žarkovja vobče ni omejena. In poklicani in nepoklicani ljudje so začeli iskati in odkrivati vedno nove vrste žarkov, fantastičnih svojstev in učinkovitosti. V prvi vrsti se je pričel lov za žarki, ki bi učinkovali razdiralno in ubijajoče, kar je le v skladu s težnjami današnje pacifistične dobe.

Svet je hotel za vsako ceno odkriti smrtno žarke, orožje, ki naj bi zasenčilo vse današnje morilne stroje in pripomočke. Zdaj pa zdaj so svet elektrizirala časniška poročila, da se je temu ali onemu učenjaku posrečilo odkritje smrtnih žarkov. Po natančnejši analizi se je potlej zmerom izkazalo, da novi žarki v resnici niso novi, marveč naši stari znanci iz te ali one skupine, ki jih je samo »odkriteljeva« fantazija oktilila s krvoločnimi svojstvi. Sicer je pa resnica takšna, da so vse vrste žarkov, ki jih doslej poznamo, lahko smrtni žarki, če le zadenejo žrtev z zadostno jakostjo. Nedolžni sončni žarki lahko ubijejo človeka, če se jim lahkomišelnost izpostavlja. Z njimi lahko uničimo vobče vsako živo ali

NIKOLA TESLA

(Slika iz prejšnjih let)

mrtvo stvar, ako jih z zadostno jakostjo koncentriramo nanjo. Verjetno pa je, da obstojijo še mnoge druge vrste žarkov, ki doslej niso bili znani in ki utegnejo biti po svoji naravi uporabnejši v uničevalne svrhe.

Prav naš veliki rojak Nikola Tesla je oni dan oznanil svetu blagovest, da se mu je posrečilo odkritje smrtnih žarkov neslutene učinkovitosti. Z njimi bi bilo mogoče (baje po njegovi lastni izjavi) preprečiti vsako novo vojno, ker bi bile po današnjem načinu oborožene armade nasproti njim brez moči. Z njimi bi bilo mogoče v nekaj trenutkih uničiti cele armade na oddaljenost nekaj desetlin km. Z njimi bi bilo mogoče z obale poganjati bojne ladje v zrak, preden bi se ji približale na strelno razdaljo. Letala bi v območju smrtnih žarkov pocepala kakor muhe na zemljo. Skladišča municije in živil bi se vnela daleč v sovražnem zaledju. V nekaj minutah bi bila vsa sovražnikova napadalna sila zdrobljena.

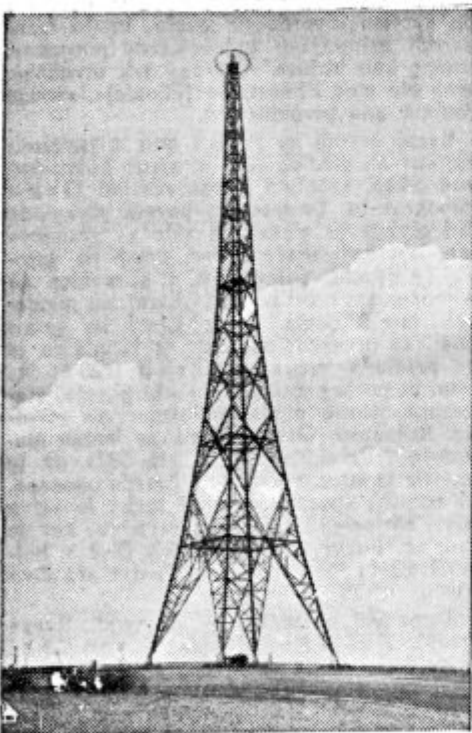
Tesla je že dolgo časa skrivnosten mož in tudi to pot ne mara dvigniti vseh kopren s svojega odkritja. Noče pojasniti svetu narave svojih smrtnih žarkov. Ali gre morda res za kakšno doslej neznano tajno žarenje, ki razkrajja organsko tkivo in katerega obstojenca se učenjakom že dolgo zdi verjetna, ali pa gre morda za naprave, s katerimi je mogoče proizvajati navadne elektromagnetične valove v doslej nesluteni jakosti, s katerimi bi se lahko sprožile močne perturbacije v atmosferi s sledečimi silnimi orkanii in poplavami, ki bi, omejeni na določen teritorij, lahko prisilili sovražnika h kapitulaciji. Nič ne vemo in Tesla molči.

Ali naj bi bil človek skeptičen nasproti takim vestem, ali bi jim slepo verjel? Vajeni smo, da se utopistične napovedi v petdeset do sto primerov uresničujejo, na drugi stran' pa tudi še zmerom velja pregovor, da nobena jed ne je ta vroča, kakor se kuha. Prav gotovo pa je, da bo vojna tehnika tudi vbodoče napredovala. Kakor se je doslej razvila od »barbarske« morije preko organiziranih falang do današnjega preciznega ubijanja, tako bo tudi v bodoče iskala in našla sredstva za še bolj profinjeno klanje.

NAJVIŠJI LESENI STOLP SVETA

Odkar so brezžične postaje pričele pošiljati ogromne množine električne energije v eter, so skušali napraviti tehniki antenske stebre iz lesa. Vendar pa je dozdaj že mnogi leseni stolp, ki je sicer, kar se radiotehnične plati tiče, brezhibno zadostil vsem nanj stavljenim zahtevam, moral klo-

niti višji sili — vetru, ki je našel v sorazmerno debelih stavbnih delih dovolj veliko uporno ploskev, da ga je omajal ali zrušil. Toda tehniki niso mirovali, preveč vabljivo je bilo zanje poprišče tovrstnega udejstvovanja. Plod njihove vztrajnosti je novi, 190 metrov visoki stolp oddajalca v Mühlackerju, ki ga vidimo posnetega na naši sliki. Zgrajen je po veliki večini iz trde in odporne ameriške smreke, nazvane pitchpine ter napravlja s svojo eleganco linij in krilatim ritmom genialne konstrukcije, prav mogočen vtis. Širina stolpa ob

vznožju meri 40 metrov, na vrhu pa dva in pol metra; prva vodoravna konstrukcija je v višini 38 metrov. Omembe vredno je tudi dejstvo, da je novi stolp zgrajen po novem nalašč zanj patentiranim postopku. tma

STOLETNICA ČILSKEGA SOLITRA

Severna obala republike Chile je peskovito goličavje, ki ga še pred stotimi leti niso znali pravilno ceniti. Ko pa so Portugalski odkrili, da hrani ta puščava pod tanko plastjo peska ogromne množine solitra, se je kaj kmalu začela razvijati v pusti soliterni pampi industrija, ki je čistila in predelovala sol v industrijske in poljedelske svrhe. Ta industrija je naraščala vzporedno z izvozom solitra, ki je znašal pred 100 leti 850 ton, sedaj pa znaša tri milijone ton letno.

Čilski soliter pridobivajo iz kamenitega surovega solitra, ki vsebuje jod, žveplo, različne druge minerale itd., z raztapljanjem v vroči vodi ter počasno kristalizacijo. Izmed primesi ki jih pri tem izločajo, je najvažnejša prvina jod, katero izvažajo v vse kraje sveta. Z rastočo proizvodnjo solitra so ondotni strokovnjaki modernizirali tudi metode za kopanje in čiščenje tega važnega minerala. Poseben porast je dosegla industrija solitra med svetovno vojno, ko se je vršil divji lov na belkasto sol, s pomočjo katere so izdelovali smodnik. V tej dobi je krila republika 40 odst. svojih izdatkov s carino, ki jo je nabirala pri izvozu solitra. Po vojni pa so tudi za solitrne rudnike nastali slabi časi, posebno, ker je Evropa pričela izdelovati dušikove spojine iz zraka in premoga. Zategadelj se je morala država odpovedati carini, posamezna podjetja pa so morala svoje obrate še bolj racionalizirati. Le na ta način se je rešila ta nekdanj tako cvetoča industrija popolnega propada. tma

UMETNA BISERNICA

Spreminjavnost barv, ki jo opazujemo v notranjosti školjkinih oklepov, je skozi tisočletja privlačevala oko. Njej in trdnosti školjkininega oklepa na ljubo so iz bisernih matic izdelovali najraznovrstnejše okrasne predmete. Toda kmalu bo tudi ta »naravni izdelek« nadomestil umetni, slično kot je naravno roževino izrinil umetni galalit.

Perloid, ki naj nadomesti eksotično biserno matico, izdelujejo iz luskin majhnih ribic tako zvanega ribjega srebra, ki so si tako prvič utrle pot v industrijo. Iz njih napravijo gosto, topno zlitino, ki jo nato v posebnih stiskalnicah suše in stiskajo. Ker morejo zlitino tudi različno obarvati, lahko naredijo iz nje lepše in pestrejše izdelke, kot iz naravne bisernice.

V promet prihaja perloid v obliki plošč, ki jih ni težko oblikovati. Zato nam more služiti umetni izdelek za napravo toaletnih izdelkov, gumbov, skodelic, jedilnega orodja, noževih hrbtuš, umetnih cvet-

lic, zaponk pri ročnih torbica, cigaretne doz itd.

Iz omenjenega razvidimo, da bo kmalu prava »biserna matica« redkost, kot je danes redkost že cela vrsta snovi, ki so predrage, da bi mogle zadostiti modi, stremeci le za vnanjim bleskom in barvnimi efekti ter ne meneci se za kakršnokoli pristnost. tma

SLOVENSKA SLOVNICA ZA FRANCOZE

Lucien Tesnière, profesor univerze v Strasbourgu, mi je te dni poslal brošurico o skladnji: *Comment construire une Syntaxe*. Po njegovem mnenju so

LUCIEN TESNIÈRE

slovnice v tem delu precej nedostatne. Uspele so le malo katere, n. pr. Brunotova in Ballyjeva za francoščino, Juretova *Syntaxe* latine.

V skladnji se proučuje stavek. G. Tesnière je najprej izločil nerazkrojljive besede, t. j. take, ki same po sebi veljajo toliko ko stavek (*mots — phrases*), n. pr. *oui* = da; lep primer bi bil tudi ruski »ničevó«, ki pomeni vse mogoče.

Ostale besede potem razčlenjuje z logično ostrino, značilno za francoske možgane. Ob njegovem pojmu »dinamične ali funkcionalne« sintakse mi je prišel na um roman: L. F. Céline »*Voyage au bout de la nuit*«, ki pogosto postavlja besede tako različno od klasičnih avtorjev.

»Stavek je podoben osončju«, izjavlja Tesnière; »v sredi je glagol, ki ukazuje vsemu organizmu, enako kakor stoji sonce v središču osončja. Na obodu je množica slovniskih sestavin, ki so podrejene druge drugim, na koncu koncev pa glagolskemu središču, po večnadstropni hierarhiji — prav tako kakor zvezde premičnice kroži-

jo okoli sonca in sopremičnice okoli premičnic...«

Ako bi se držal Tesnièreovih načel ta ali oni prevajalec, bi imeli vse bolj dovršene umotvore pred seboj, ne pa takih nestvoro, kakršnega je zagrešil neki V. ob francoski povesti T. Révillon, *La Tempête* (Nevihta, »Slovenec« 15. 7. 34).

Avtor znane razprave o slovenski dvojnini je svoja načela porabil v svoji ruski slovnici (*Petite grammaire russe*, 1934), kakor tudi v svoji francoski, nemški in slovenski slovnici, ki jih sedaj pripravlja. Kako neki pa bo z Gospodinom Franjem, ki ga je svoje dni kanil pofrancoziti? A. D.

O POTONKI (*PAEONIA OFFICINALIS*)

I. KOSTIAL

Ker se ta obče znana cvetlica odlikuje po svojem živordečem cvetu, imajo razni narodi primerjavo »rdeč kakor potonka«, »rven kao božur«, »červený jak pivoňka«, »rot wie eine Pfingstrose (*Päonie*)«, »rouge comme une pivoine« itd.

Razni narodi so ji dali ime z različnih vidikov ali gledišč. Ker je njeno botanično ime grško, začnimo s staroveškimi Grki! Hipokrat in Teofrast jo zoveta *glykyside* (od *glykys* = sladek in *side* = granatno jabolko) radi rdeče barve, drugi pa *pajonia* (v pesmih pojnjete), t. j. zdravnica ali pomočnica; tudi boginji Ateni so pridevali ime *Pajonia*. Rimljani so grško ime kar prevzeli: *paonia*; iz latinščine je pa prešlo v vse romanske jezike: it., rum. in portug. *peônia*, španski *peonía*, starofranc. *peone*, *pione*, novofranc. pa *pivoine*. Romanist Gaston Paris je izrazil domnevo (»*Romania*«, X. l., str. 302), da je nastala iz stfrc. *peone* tudi beseda *ponceau*, ki pomeni »purpelicca, divji mak« in »živo rdeč, zaripek«. To je prav verjetno, ker je tudi sh. božur = ¹⁾ purpelicca (kot v bolgarščini) in ²⁾ potonka — obedve ste živo rdeči.

Romanski naziv so si prisvojili Rusi (*pión*), Poljaki (*piwon'a*) in pa Čehi (*pivoňka*), ne pa južni Slovani. Slovensko ime poton[i]ka sloni na zameni naše cvetlice z neko drugo, ki se tudi odlikuje po skratnem cvetu. To je betonica *officinalis*,¹ franc. *bétoine*, starovisokonemški *bitonia*, srednjevisokonemški *batonje*, novonemški *Baténie* in *Bathéngel* (od XVI. stoletja), štaj. *petauine*, kočevski *petónien* — zadnja oblika je prešla v slovensčino (*Cigale* je l. 1860. v svojem »*Nemško-slov. slovarju*« še pisal »*petonka*« (pod besedo *Betonie*). Drugi slovenski izrazi so: božur pri Murku 1833. devétek v Istri in kresnik v Medvedovem rkp. (ker cvete okoli kresa). Species »*paonia peregrina*« se pa imenuje v sev. Istri *móde* (= *testiculi*), pod *Nanosom* prstenik, na goriškem srednjem Krasu *káčjak* bolj proti vzhodu

pa télek. Srbohrvati pravijo bôžur (morda v zvezi z besedo Bog, odn. božić, ker se zove svinja, ki se kolje o božiču, bôžura), okrog Dubrovnika brozgra.

Latinski naziv so prevzeli tudi Angleži (peony) in Nemci (v srednjem veku pionic, zdaj Päonie). Druga nemška imena te rastline so: Königsrose (zaradi krasote), Pfingstrose (že od 16. stol.) ker cvete okoli binkošti.² Ta naziv so Madžari prevedli v pünkösdi rózsá, dasi imajo starejše ime za cvetlico: bazsál, bazs[a], basa-rozsá. — to spominja od daleč na sh. božur, etimon mi pa ni znano. Nemci pravijo roži tudi Gichtrose, ker so »zdravili« v časih z njenim korenem in semenom protin in druge boleznj (semena so nosili v obliki bisernega niza otroci, da bi laže dobivali zobé). V starem veku je veljala potonka za branilo zoper nagajanje favnov ali škratov.

¹ pri Pliniju in drugih še vettonica, po nekem narodu v Hispaniji.

² v srednji visoki nemščini so pa pridelovali častno ime pfingstrose materi božji in sveti Martini.

MONTAIGNE PRED SORBONO

Nedavno so odkrili temu piscu filozofu spomenik pred pariškim vseučiliščem. Avtorja »Razprav« (Essais) ljudje še zmerom bero: dokaz številne ljudske izdaje. Tudi znanstvene izdaje so danes na višku, da zadovoljijo še tako natančnega duha. Odkod pa zanimanje za pisatelja skeptika? Morda gre za podzavestno reakcijo proti doktrinarstvu. Res je pa tudi, da je od zastopnikov XVI. stol. le malo njih dostopnih širokim plastem občinstva. Marot, Du Bellay, celo Rusad se ti upro, ko si prečital nekaj njihovih kitic. Agrippa d' Aubigné nas utrudi s svojo neprestano polemiko. Calvin piše zgolj o verskih problemih, Rabelais je sicer slasten, a za marsikoga preodkrit, preoster. Montaigne pa je s svojim jasnim in naravnim izrazom, s svojim ljubeznivim dvomom prijazen spremljevalec mnogemu sodobniku.

Ob novem kipu, ki ga je izklesal Landowski, modruje znani montaignist Fortunat Strowski (Revue bleue 2. 6.), da bi bil nemogoč pred berlinsko, moskovsko ali kako italijansko univerzo. Saj ti zavop: preveč podpirajo množestveno stremljenje. Montaigne gleda vsak pojav po svoje, individualistično, njegov skepticizem je prav za pra spoštovanje pred resnico: svoj sklep nekoč¹ odloži, da se ne bi pre naglil, da bi prav sodil. Njegov pironizem je omiljen s srčno dobroto. Usmiljenje čuti celo z živalmi in rastlinami. »Celo drevje stoka ob nasilju«, katero mu prizadevaš!« Tega mišljenja se je navzel pri klasičnem humanizmu. Latinsčino je znal prej ko svojo materinščino. Citati se je učil v Ovidu, največje čustvene doživljaje je naletel ob Virgilu.

(k)

NOVO IME ZA JAPONSKO

Cesar Hirohito je podpisal zakon, soglasno sprejet v obeh zbornicah, da se njegova država poslej imenuje tudi drugod po svetu Nipon in ne več Japon ali Japan. Zakonodajci se pri tem sklicujejo na to, da je naziv Japan nastal iz pogrešne izreke nekega Italijana, ki je vzel dva znaka iz niponske abecede: »sonce« in »izvor«. Ako se prosto prevede, pomeni ta obrazec: »Dežela rojena iz sonca« ali »Dežela vzhajajočega sonca«. Navodila za prekrstitev so se poslala vsem niponskim poslanštvom v tujini na osebni ukaz niponskega cesarja.

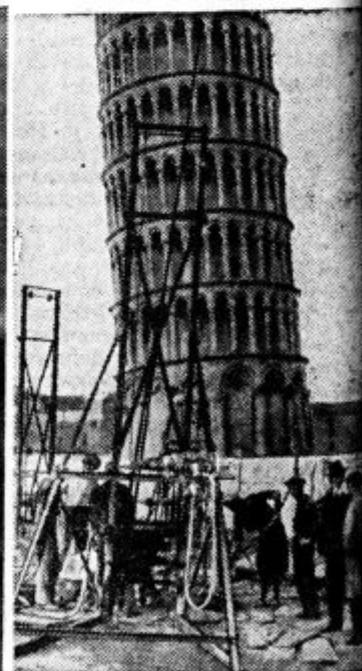
Tem podatkom, posnetim iz Tribune de Genève (2. VI.), dodam to, da je tisti »pogrešni« Italijan Marko Polo, o katerem piše naša Narodna enciklopedija str. 555: Korčulanin (13 vek), prvi je opisao zemlje istočne Azije, gde je proživeo, s ocem Nikolom i stricem, dug niz godina. Dalje naj navedem, da ga nekateri pisatelji štejejo za Slovenca, ker so baje njegovi starši bili Slovenci oziroma poslovenjeni Čehi. (Kato. misijoni, 1923-24, str. 139). V bitki pri Korčuli so ga l. 1298. Genovci ujeli in s seboj odvedli. V svojem ujetništvu je po francosko narekoval svoje doživljaje, beležil pa jih je učenjak Rusticiano de Pisa. V teh delih, ki so se kot rokopiis širila, prvič imenuje daljno deželo Zipangu, iz tega Japan. Prvotna redakcija njegovih dogodivščin je izšla 1824 v Parizu. V celoti je nad 50 izdaj v italijansčini, francoščini, angleščini, nemščini, španščini, portugalsčini in holandsčini. (k)

W. Glesse: POGLED Z VISINE

Zgoraj (od leve proti desni): V Londonu preizkušajo nov sistem sodobne ureditve prometa (slika kaže Trafalgarsquare). — Mali avstralski jahači. — Indijanski »skačji ples« v Arizoni. — Spodaj (od leve proti desni): Ljubavni prizor deset metrov pod morsko gladino v nekem ameriškem filmu. — Znani viseči stolp v Pisi popravljajo. — Popularizacija niponske vojske; bajonetne borbe v niponski prestolnici.

Z DEŽJA POD KAP

N A D A L J E V A N J E

Podoba je, da tudi neprijatelj premišlja. Zaman bi bilo upati, da bo kar tako pustil svoj plen. Lamuš in Jafrezo nestrpnost čakata, kdaj bo že konec tej mučni tišini. Skoraj prideta do prepričanja, da jima je ljubše še tako divje rikanje. Tedaj pa jame pesek škripati. Pod robom levega boka se dela jama. Skozi njo se pokaže šapa, ki slučajno odtrga Lamušu košček suknjica.

»Mrcina!« se zadere Jafrezo. »Izplačam te, če začneš še enkrat.«

Mačja zverina meni, da je obšla oviro ter odkrila pravi pot. Vnovič pomoli šapo, pa z večjo opreznostjo. Dobro naperjena drevača ji jo napol odseka. Nato pritisne rjojenje od bolečin, da bi moral trepetati še tako hraber človek. Besnost zverin je na višku. Brezumni skoki, nagli sunki bobnijo po ladijskem ogrođju. Ali se bo še nadalje upiralo?

Zopet nastane premolk, daljši od prejšnjih. Parižan porabi priliko, da zadela vrzel s peskom, ki ga izgrebe pod seboj. Tako si kolikor toliko izboljša položaj.

Toda druga šapa se pokaže skozi novo votlino.

»Zdaj pa ti, Lamuš!« zavpije Jafrezo in mu porine balto.

Tudi ta šapa dobi zaseko kakor prva. Takrat pa je tigra, ki rezko tuli. Podpira jo v basu samec, čigar togota ne pozna več mej.

Daleč v bičnati močvari je njuno vekanje izzvalo drugo tuljenje. Pravo krdelo zveri se je pripodilo. Besno se zaganja proti nesrečnima pomorščakoma. Ko bi tem živalim prišlo na um, da bi združile svoj napor, bi privzdignile šibki brod, proti kateremu izmenoma trošijo svoje moči, in bilo bi po Lamušu kakor po Jafrezu. Toda drugega ne zna, kakor praskati po tleh ali skakati, pri čemer uganjajo peklenski hrušč in trušč. Človek bi kar poblaznel od lomasti kakor od prepasti.

Kdaj bo konec temu strahovitemu položaju? Kako se bo izteklo? Prav za prav mladeniča na to še ne mislita. Samo sedanji trenutek jima roji po glavi, kaj bo v naslednjem, o tem ne moreta razglabati. Koliko časa jima zverine že takisto prete? Nekaj minut? Nekaj ur? Natanko tega ne bi mogla povedati. V njiju dije zgoj še nagon samoohrane;

postal pa je, bi dejal, tako živalski kakor pri njunih srepnih protivnikih.

Med tihoto jima udari nov šum na uho. Spočetka je kot rahel šepet, ki se bliža. Človek bi menil, da pljuska voda. Kmalu se jima zmocijo hlače na sedalu. Rjojenje se znova prične. Krepko in na gosto zveni, vendar ne več tako od blizu.

»Plima prihaja,« ugotovi Jafrezo ves potr, tako da ne ve, kje se ga glava drži.

»Stiri ure so že v tem minile,« pomisli Lamuš.

»Da. Tokrat sva v precepu. Zdaj je konec vsega!«

»Še ne,« ugovarja Jan.

Ze je prijel zatič, da bi zamašil veho. Po tem činu sta zopet v temi. Sicer nič ne vidita, pač pa dobro čutita, kako ju voda čedalje bolj zavratno preplavlja.

»Imaš dobro misel?« vpraša Jafrezo.

»Imam. Čvrsto se upri.«

»Evo. Nared!«

»Prav. S hrbtom privzdigneš zadnji del ladjice.«

»Kaj pa potlej?«

»Potlej? Jaz, ki sem drobnejši, se splazim skozi vrzel in pogledam, kako je stvar od zunaj. Če so tigri dovolj vstran, bom takoj preobrnil čoln in ga odrinil.«

»Pa morski volcje, si jih pozabil?«

»No, kaj pa še potem? Ali rajši ganeš tukaj, kakor miš v pasti?«

Voda jame urneje rasti. Zrak se ne da več dihati, odkar je piljka zamašena in se več ne obnavlja. Oklevati ni več mogoče. Jafrezo napne hrbet in poskuša z naglim sunkom vstati. Ker mu voda pomaga, se mu posreči dvigniti krmu, medtem ko spredek ladjice še dalje sloni na položnem pesku. Dnevni svit jima na novo posije v temnico.

»Pojdi!« zakriči v novi nadi.

Ne čakaje na tega poziva, je Lamuš že začel gomarati. Najprej se je spustil na hrbet, potem pa vzpel život, tako da mu glava štrli iz vode. Nekoliko metrov dalje so zverine še zmeraj na preži. Sem ter tja stopicajo po obali, s katere jih voda polagoma odganja, vendar še stražijo, tuleč kakor za stavo. Pogled na pomorščaka jih draži. Zanje pomeni to obnovev Tantalovih muk.

»Ako bi skočile do mene? Rakom bi šel žvižgat in ribam gost!« pomisli Lamuš bliskoma.

Pa saj ne. Tigri samo venomer poskakujejo na desni in na levi, močnejše rjoveč. Izpod privzdignjene ladjice se pomoli še Jafrezo. Hlastno preseka z bezjačo vrv, s katero sta privezana na breg. Za silo okleščeni les, ki ga je bil spravlil pod klopi, je dosti prekratek, da bi mogel služiti za drog. Ker nima para, ne more misliti na veslanje. Toda pravi pomornik si ve pomagati: s palico najprej čoln od zadaj potisne v tir, nato pa jo rabi za krmilo.

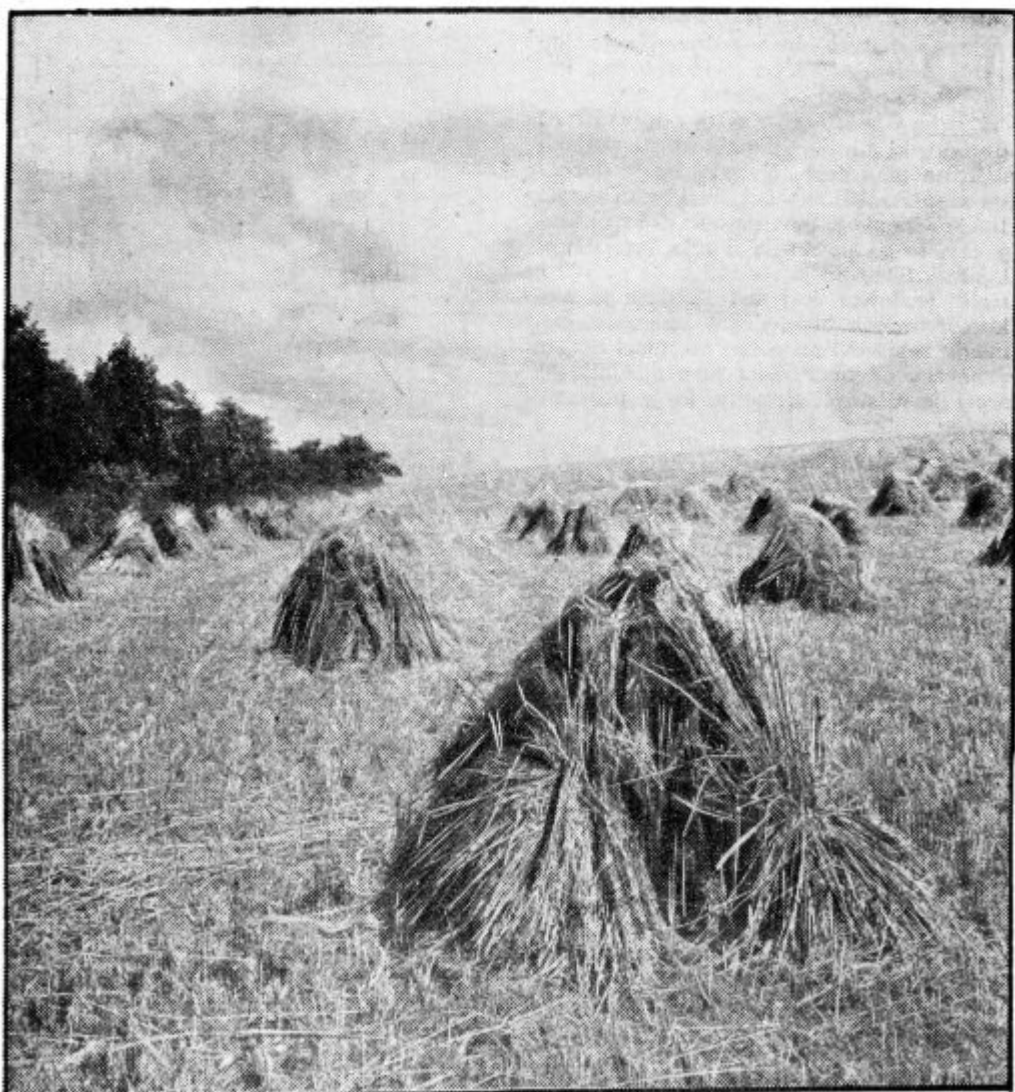
Izkorišča je strujo, se prične pomikati proti sredi reke. Medtem pa dela tudi Lamuš, ki je ob prikladnem trenutku šinil na krov. Z vedrom zajema vodo, ki

je ostala na dnu plovila, ko sta ga spravila v tek.

Od radosti, da sta še živa po tolikeri stiski, se jima širijo prsi. Z naslado diha razbeljeni zrak. Tako sta navdušena, da se jima zelenjava korenovnikov zdi pomladansko prijetna. Še celo vroči sončni žig čutita na polti kakor milo božanje.

»Če bi me kdaj potrebovali, da bi vam zdravil otiske in kurja očesa na nogi, vam ne pozabim poslati svojega naslova, kadar bom imel katerega!«

S tem porogljivim ogovorom se je Jan ves vesel poslovil od razočaranih

PO ŽETVI

tigrov. Na to pa je pripomnil modrijan Jafrezo:

»K mornarici si prišel, da bi kaj doživel? No, zdaj imaš vsega na izpreber.«

»Po vrhu pa še to, da najine skrbi še niso pri koncu.«

»Ako odneseva zdravo kožo, na to dam svojo najsvetejšo besedo, pojdem bos k blagi sveti Ani in ji zapalim svečo.«

»Bog te usliši! Mati božja Zmagovita bo tudi mene videla tam.« A. D.

DIVJI PARADIŽ

MARGITA MATCHES

N A D A L J E V A N J E

Po dveh dneh potovanja je Jim lepega večera pripovedoval, kako misli živeti na Novi Gvineji. Govoril je o svoji odpravi med divjaki, ki jih je šel nabirat za poljsko delo na plantažah. Nadejal se je dobre plačila kljub težavam, ki ga čakajo. Imela sem svoje mnenje o novačenju divjakov, ki ga pa nisem hotela javno razkladati. Slednjič je rekel Jim sam: »Grd način zaslužka, kaj ne? Prodaja in nakup človeških bitij. Često se gabim samemu sebi.« Ni mi prišel na misel noben primeren odgovor. Zato sem molčala. K sreči je pristopil Brearly, ki je prekinil mučen molk.

Drugega jutra smo zazrli pred seboj nov ognjenik, ki je štrlel iz morske gladine. Pluli smo tako blizu ob njem, da smo razločno videli njegovo z lavo zalito pobočje. Ognjenik se imenuje Manum in je že pet let miren, čeprav ima podnevi okrog vrha sajast oblak, ponoči pa nad njim žari nebo. Tik do obale je segala gosta neprodinna džungla Nove Gvineje, le tu pa tam so se prikazale nizke iz trave pletene kočje domačinov ob izlivu kakega potoka. Komaj kake pol milje od obale, še v senci ognjenika, smo se zasedrali. Bili smo pred plantažo Awar.

Odkar smo zapustili Madang, nismo zagledali niti enega jadra. Življenje na ladji nam je minevalo mirno in živahno, živeli smo v najlepši slogi. Podoba je bila, da prevažanje ženske ne prinaša nesreče.

Awar leži samotno ter spada med prve plantaže na Novi Gvineji. Džungla preži z gladnimi očmi za njegovim hrbtom. Kakih 50 milj nad njim se izliva reka Sepik v ocean. Bojevita divja plemena žive naokrog po gozdu. Za belega gospodarja, njegovo ženo in otroka ne bi bilo rešitve,

Posušena sovražnikova glava, ki jo je pobarval zmagovalc, da odganja z njo neprijatelje

če bi se ta plemena uprla in napadla naselbino, čeprav bi potem kolonialna oblast žrtve kruto maščevala. Mali »Duror« pa še kaka slučajnostna jadrnica iz Madanga se včasih ustavi pred plantažo, pripelje živila ter odpelje kokosove orehe in kopro. Uradniki angleške kolonialne oblasti se ustavijo tod le redko.

Med raznim tovorom, ki smo ga imeli za to postajo, je bilo tudi več sto zabojev bencina, pred vsem za tovorni avto, ki so ga uporabljali na tej napredni plantaži.

Kapitan se je podal s prvim tovorom na suho, nakar se je vrnil s povabilom, naj pridemo vsi v posete. Kmalu je bilo ob ladji več malih čolnov, da nas odpeljejo na suho. Celo Jim se je vdal in splezal polagoma po vrvi v čoln.

Tukaj je bilo prvič, da nisem naletela na razpadajoče podjetje in na pol podrti hiši, ki jo je prevzel kak bivši čevljarski pomočnik v Sydneyju. Bila je cve-

toča naselbina v divjini, obstoječa iz treh srečnih belih ljudi, moža, njegove žene in male deklice. Prav redki so ljudje, ki so ustvarjeni za življenje v divjini. Toda ta dvojica je bila. Srečala sta se v Egiptu med vojno. On je bil kapitan pri Anzakah, ona avstralska guvernanta. Oba sta bila še mlada in polna poguma. Prišel je konec vojne, nato ženitev, nato iskanje nove življenjske možnosti.

Na prijetni hladni verandi sem prvič jela kokosovo jabolko s sladkim okusom kot med. Tudi semkaj so prihajali divji domačini z gričev, da so zamenjavali svojo kopro, sulice, slonovo kost za sukno, sol, tobak, barvast prah.

Bili so naravnost fantastični ljudje divje vnanjosti. Moški so nosili široke,

se podala v spremstvu gospodarja in njegove žene proti džungelski vasi. Izvožena pot od bivolske vprege je tvorila prav dobro prometno zvezo, tako da je brez težav vozil po njej tudi tovorni avtomobil. Na poti skozi plantažo smo se tu pa tam ustavili pri sušilnicah kopre.

Pravi smoter našega pota je bil nakup prosa pri domačinih za prehrano delavstva na plantaži. Plantaže je bilo konec ob deroči reki in od tam naprej smo se morali zaupati svojim nogam. Preko vode je vodil gugajoč most surovo zvezan iz srobot, preko katerega smo dospeli do večje jase, kjer sem opazila kakega pol tucata precej prostornih hiš, postavljenih na dva metra visokih kolcih. V sredi je ležal pod streho neizogibni

Divjaška naselbina Awar

tesno zadržnjene pasove. Njihova prsa in njihove rame so bile izredno močne in razvite. Zenske so nosile travnata krila kot edino oblačilo, prsa pa so imela tetovirana. Moška lica so bila grda, kot so lahko grda le lica novogvinejskih divjakov.

Na osamljenih plantažah, ki nimajo nobene vidne zveze z zaščitno oblastjo, ima beli človek velik vpliv nad stotinami divjakov. Kamor je prodrla oblast belega človeka, tam se domačin zaveda, da ga bo udaril bič gospodarja, čim bo prekršil njegove zakone. Domačin kaže ob takih prilikah izredno hladnokrvnost in stoično sprejema kazen za svoje hudo delstvo. Najtežje za oblast pa je, izpremeniti čut domačina za dobro in slabo v smislu, kot ju pojmuje beli človek.

Tukaj v Awari sem prvič videla pravega lotosovega jedca. Pred nami se je razprostiral Tihi ocean kot neskončno gladko steklo, ki sega do konca sveta. Ladja je ležala mirno in skromno na morski površini kot bel labod.

Blizu plantaže je naselje domačinov, kamor zaide le redko policijska patrila ali lastniki plantaže, zato je kraj skoraj nedotaknjen od civilizacije belega človeka. Lepega vročega popoldneva sem

garamut, znameniti leseni boben, narejen iz enega samega velikega izdobljenega hloda. Nekaj zelo pomanjkljivo oblečenih divjakov je stalo naokrog, ko smo se približevali. Naselbina je bila samo »predmestje« večje vasi, kjer je živel plemenski poglavar. Dolga s palmami zasenčena steza nas je vabila v notranjost. Pisane cvetlice in rdečelistnati grmi so napravili pot še prijetnejšo in mamljivejšo. Šest do sedem nagih malčkov je teklo za nami. Razkropili so se kot srnad, ko smo skušali enega loviti, da ga malo pobožamo. Nato je pot zavila in prišli smo na veliko jaso, kjer je stalo v pravilnem krogu kakih 20 hiš, precej prostornih, spletenih iz palmovega listja. Te hiše so bile drugačne od vseh, ki sem jih doslej videla, čeprav sem vedela, da je na Novi Gvineji več vrst hiš. Imele so strma slemena, ki so molela daleč preko zidu. Hiša napravlja vtis mračne, neprijazne votline.

Cela procesija rjavih postav se je pomikala sem in tja, možje tesno pripasani z debelimi, iz gozdnih rastlin spletenimi pasovi, na katere je bil pritrjen kratek enostaven in temen predpasnik. Neki so si pobarvali lase s sokom rastline, ki daje kričee rdečo barvo. Vsi so imeli

svoje dolge in kuštrave lase povezane od zadaj na temenu v gost šop. V dolge viseče uhlje so imeli zataknjene velike plošče biserne matice. Kot okrasek okrog vratu so imeli obešene zobove ljudi in živali. Pasovi so jim bili zato tako tesni, ker si ga je vsak zavezal, ko je dosegel moško dobo. Tak pas ima dvojno vrednost. Prvič stisne želodec, tako da tek ni nikdar prevelik, drugič pa naredi prsa in rame sila široke, tako da lepo razvit moški napravi globlji vtis na žensko. Da

tak stisnjen pas močno pretisne tudi drobovje in da je zato človeško bivanje v tej dolini solz krajše, to očitvidno ni imelo nobenega vtisa na moški spol v Awarju. Ženske so bile za novogvinejsko divjaško pleme zelo brhke.

Bilo je že kasno popoldne in ženske so bile vse pri delu. Divjak iz gozda je dva-krat dnevno in sedaj je bil ravno čas večerje.

D A L J E

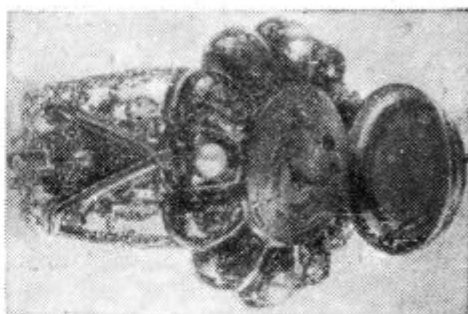
ZNANOST O DOBRIH IN SLABIH URAH

Dobra ura se razlikuje od povprečne robe po tem, da se ti ni treba brigati zanjo, pa se vendar lahko nanjo popolnoma zanesesh. Ko je taka ura enkrat dobro naravnana, gre na sekunde natančno, to se pravi, da na dan ne prehiteva ali ne zaostaja za več ko dve do tri sekunde. Iz teh pogrešk se nabere na mesec minuta, s čimer se je pa treba sprijazniti, ker ni mogoče zahtevati od vsakdanjega porabnega predmeta, da bi moral biti enakovreden skrbno negovanemu, pred vsemi vnanjimi vplivi zavarovanemu kronometru, ki teče z natančnostjo dveh do pet stotink sekunde. Je pa tako, da začne tudi najboljša ura šepati v opomin, da je zdaj čas, ko jo mora spet dobiti v roke urar, da jo očisti in namaže.

Osi urnih kolesc so skrbno kaljene in polirane, teko v trdih žlahtnih kamnih, tako da se trenje v ležajih lahko zanemari. Vzlic temu se pa tudi na najboljšo uro lahko zanesemo samo tedaj, ako se ležaji vsaj vsakega pol leta temeljito očistijo in iznova namažejo.

Profesor Sears pripoveduje o najbolj obremenjenem delcu v uri o tako zvanem »nemirus«, to je kolescu, ki neprestano niha sem in tje, naslednje zanimivosti, ki se dajo videti pod mikroskopom in otipati s preciznimi instrumenti. Trenje v ležajih nihalnega kolesca se da meriti, bodisi da je ležaj suh ali pa namazan. Te meritve pokažejo, da je poraba energije za premagovanje trenja v obeh primerih skoraj popolnoma enaka do nekako 600.000 obračajeve, narkar začne v suhih ležajih trenje rapidno naraščati, medtem ko ostane v namazanih ležajih še po 15 milijonih obračajih nespremenjeno. Če upoštevamo, da naredi kolesce na dan nekako 350.000 nihajeve, se nam takoi razjasni, da se pri nenamazanih ležajih že po nekaj dneh pokaže dovolj velik upor in da ura ne gre več točno.

Pod mikroskopom se pokaže, da konica osi še po milijon obračajih ne kaže nikake deformacije, ako teče v olju, medtem ko se na suho tekoči osi že jasno opazi hrpa-vost površine. Prav tako se vidi pod mikro-

Zlata zapestna ura z budilko, okrasena s smaragdi, rubini in drugimi dragotinami. Budilka zbudi z »nežnimi«
iglati, ki vbadajo v kožo.

skopom, da ostanejo ležajni kamni, v katerih teče os, popolnoma čisti, če so namazani, na suhih pa se hitro vsede prah, ki počasi obrusi ležaje in os ter na ta način poveča trenje in moti enakomerni tek.

Prah je smrt za ure in vendar ni mogoče na noben način preprečiti, da ne bi uhajal med kolesje. Ure nosimo čez dan pri sebi bodisi v žepu ali na roki in so zmerom zaradi bližine telesa precej tople. Zvečer, ko uro odložiš, se pa ohladi na temperaturo okolice, ki utegne biti do štiri nižja. Pri tem se zrak v njeni notranjščini skrči in vnanji zrak vdre vanjo skozi najtinejše špranje, prinašajoč s seboj nevarni prah. Pod mikroskopom se prah med kolesjem jasno vidi in po njega sestavi se da v določenih primerih sklepati, s čim se lastnik ure največ bavi. V stavčevi uri se naide svinčeni prah, v mlinarjevi in pekovi uri močnat prah, v damskih urah pa skoraj zmerom te ali one vrste puder. Zapršenje kolesja — kakor rečeno — tudi pri najbolj preciznih izdelkih ni mogoče preprečiti. Samo kronometri, ki se hranijo v brezračnih steklenih okrovih, so rešeni te nadloge.

Razdiralno delo prahu se da še najbolje prepreči z mazalnimi olji. Da se mora vsaka ura mazati, je skoraj samo po sebi umevno,

kakšen je pa prav za prav učinek mazalnega olja, so pokazala šele najnovejša raziskovanja, ki so sprožila tudi vprašanje, kakšno olje je za ure najprimernejše.

Ležaji strojev se na splošno mažejo z mineralnimi olji. Ura je konec koncev tudi samo precizen stroj, toda mineralna olja zanjo niso primerna. Ta olja imajo namreč svojstvo, da se razležejo. Drobna kapljica, spu-

Največja žepna ura na svetu

ščena v sredino ležaja, se kmalu razleze po vseh okolišnih delih, tako da tisti del, ki mu je namenjen, trpi pomanjkanje. To reč poznajo urarji že dolgo po izkustvu in mažejo kolesje samo s kostnim oljem in drugimi finimi maslami živalskega izvora. Ta mazala se sicer ne razležejo, imajo pa drugo neprijetno lastnost, da se usmole, tako da ne mažejo več tvornih ploskev in ne morejo ustavljati prahu pred njimi, kar je za uro še mnogo važnejše od samega mazanja. Prav take napake imajo tudi rastlinska olja, tako da je videti, kakor da za ure v obče ne bi bilo primernega mazalnega sredstva.

Znanstveno delo je slednjič pomagalo tudi preko teh nedostatkov. Raziskovanje molekularnih svojstev raznih olj in maščob je pokazalo, da je med njimi dovolj izbere za najrazličnejše potrebe. Ker se pa tukaj v molekularno fiziko ne maramo globlje spuščati, zadostuje, da se v nazornem primeru dotaknemo neposredno jedra vsega problema. Vsakdo pozna cinke maščobe, ki plavajo

na juhi. Če bi vili na juho mineralno olje, se ne bi nabralo v cinkih, marveč bi se v tenkem filmu razlezlo po vsej površini. Voda in maščoba sta pa med seboj v istem razmerju kakor maščoba in mineralno olje. Na plast maščobe nalito olje se prav tako zbere v cinkih na vrhu kakor mast na juhi. In v tem tiči vsa skrivnost učinkovitega mazanja urnega kolesja.

Vsi kovinski deli okrog ležajev se morajo prevleči s plastjo maščobe. Profesor Woog iz Strasbourga predlaga raztopino stearina, ki pusti na kovinskih delih komaj milijoninsko milimetra debelo plast maščobe, kar pa popolnoma zadošča, da ohrani mineralno olje, ki se spravi nanjo obliko kapljice in se ne razleze po okolici. Po tem postopku se da namazati ura kakor vsak drug stroj, olje ostane samo tam, kjer je res potrebno, in ura teče mesece in mesece gladko in točno »kakor namazana«.

(Po razpravi prof. L. Houlleviguela v reviji »La Science et la Vie« — nj)

PAMET SE NE MERI PO VELIKOSTI KLOBUKA

Na splošno se sodi, da vsebujejo lobanje enakih dimenzij tudi enako velike možgane. Na tej osnovi so antropologi tudi sestavili formule za izračunavanje prostornine lobanj. Ti računi se do neke mere lahko kontrolirajo na ta način, da se lobanja mrtvaka napolni z drobnimi šibrami, ki se potlej stresejo iz nje in izmerijo. Natančnost te merilne metode pa se težko dokaže, ker se redko najdeti dve lobanji popolnoma enakih izmer.

Dr. Stewart s Smithsonianovega instituta je našel lobanje približno enakih dimenzij med Eskimi, ki veljajo za zelo enovito in ustaljeno človeško pleme. Zbral je 40 enakih lobanj, ki jih je izmeril in dognal, da je lahko pri popolnoma enakih zunanjih merah prostornina lobanj zelo različna. Pri povprečju 1500 cm³ je našel razlike do 235 cm³. Od dveh ljudi popolnoma enako velikih glav ima torej lahko eden za celo sedmino več možgan kakor drugi.

PRAG ALI PRAGA?

V zadnji številki (9. in 10.) drugega letnika prinaša beograjski jezikoslovni obzornik »Naš Jezik«, odprt tudi slovenskim prispevkom, Ilesičevo misel, naj srbohrvaščina opusti nemško obliko češkoslovaške prestolnice in jo posled naziva s slovansko obliko: P r a g a, kakor jo je Babukić leta 1835. Pаметen predlog. Edino na to bi opozoril gospoda člankarja, da naša oblika Pariz s slično končnico (francosko Parí) ni nemška, marveč je stara francoska. Francoski končni soglasniki so se v starini vedno govorili, le sčasoma so večinoma onemeli po pravilih, ki jih tukaj ne kaže pretresati. (k)

PUSTOLOVSKI ROMAN IN ALEKSANDER DUMAS ST.

Pustolovski roman — ki mu je detektivski roman samo ena izmed pavrst — je bolj nego kdaj na dnevnem redu. Nima samo veltkanskega kroga čitateljev, temveč šteje tudi med trojico, četvorico sujevtov, ki dajejo, kakor slavna morská kača kroničarjem, kritikom v zadregi snov, o kateri lahko pišejo.

Moramo pa priznati, da se najslavnejši pisatelji pustolovskih romanov, ki so podžigali našo mladost, polagoma pogrezajo v pozabljene. Jules Verne, Fenimore Cooper, Mayne Reid ne vzbujajo več tiste gorečnosti, kakršno so vzbujali v prejšnjem pokolenju. »Mathias Sandorff« dolgočasni čitatelje Conana Doyle — ki se je že sam malo postaral — »Irhasta nogavica« in »Trdo srce« ne mešata več nobene glave, a »Lovci skalpov« delajo vtis nemodnih in malo smešnih dobrodušnežev. Sam kinematograf se ne zanima več za te lepe romane, ki so se zatekli v podeželske knjižnice, kjer so dobili tiste stare lune, o katerih se je Heinrich Heine vpraševal, kaj bi mogli z njimi dobrega napraviti. Nedvomno je, da se ta literarna panoga ostari prej nego vsaka druga in da zahteva obnovitve za vsako pokolenje posebe.

En sam med temi specializiranimi romanopisci ostaja nedotaknjen in ga čitajo danes še prav tako mladi, kakor odrasli in stari; Dumas oče. Ni še dolgo, kar sem slišal mladega, šestnajstletnega človeka, torej v starosti vseh snobizmov — in ta jih je bil posebno poln — vpraševati na vse strani in z navdušenjem po zadnji knjigi »Grofa Monte Cristae«, ki mu je še manjkala. V nekem velikem zdravilišču, ki sem ga pred kratkim posetil, sem opazil, da prenaša sedem od desetih bolnikov svojo nesrečo dosti lažje po zaslugi »Josepha Balsama«, »Kraljičine ogrlice« in »Viteza iz Rdeče hiše«, da niti ne govorim o »Treh mušketirjih«, za katere so se v čitalnici naravnost trgali.

Kje je vzrok za to silno trdoživost »očeta Dumasa« in kako si ohranja zanimanje toliko pokolenj?

Oče Dumas živi zavoljo svoje mogočne domišljije in po svojem posebnem daru za slikanje življenja, življenja, ki ustreza našim najglobljim instinktom in ki ga je materializem oziroma moderni realizem samo uspaval.

Dumasova domišljija je navzlic temu, kar o njej lahko trdijo, predmet vedno novega začudenja z naše strani in ostaja naravnost izjemna v zgodovini književnosti. Knjiga, ki pomeni danes uspeh kakšnega pisatelja pustolovskih romanov, bi bila samo eno poglavje ali ena epizoda za avtorja »Kraljice Margote«, ki si je znal izmišljati kaj več. In nikar ne govorimo o nje-

ALEKSANDER DUMAS

govih sodelavcih! Naj si je bil n. pr. njegov sodelavec Maquet še tako iznajdljiv, knjige, ki jih je sam napisal, niso preživele njegovega časa. In mimo tega, evo vam zgodbe, v kateri Maquet ne nastopa in ki dokazuje, da je bil Dumas sposoben izmišljati si snovi sam. Princeza Matilda, ki je imela rada okoli sebe može peresa, jih je nekega večera vprašala glede njihovih načrtov. Mérimée, Gautier, Banville so bili med njimi. Ko je dospela do Dumasa, se ni dal dolgo prositi. Zgodba, ki jo je začel pripovedovati, je bila tako živa in zanimiva, pripovedoval jo je s tolikšno gorečnostjo in talentom, da se je večerja končala, ne da bi kdo opazil. Prešli so v salon, ne da bi se tega zavedali, popili so kavo kakor v sanjah, tako jih je prevzelo silovito pripovedovanje slavnega pisatelja, ki je govoril naslonjen ob kamin. Pripovedoval je do dveh zjutraj. Govoril je pet ur.

Ob slovesu ga je Gautier začudeno prijel pod pazduho:

»Kako to, da mi nisi nikoli govoril o tem romanu?«

»Nisem mogel govoriti, ker sem ga pravkar izumil.« je odvrnil Dumas.

Tako mogočena razvita domišljija je lahko mirno ustvarjala fiktivno vesoljstvo,

v katero se lahko vedno zatečejo ljudje, ki so si uredili v realnosti na tako neumen način svet, v katerem ni mogoče živeti.

Nekateri bodo rekli, da je ta Dumasov svet nerealen, torej brez življenja. A baš tu se dotaknemo čudeža: v romantičnih usodah, v katere postavlja pisatelj svoje junake, ostajajo ljudje. Gotovo da delujejo, mislijo, čuvstvujejo in izražajo svojo voljo v silovito pospešenem ritmu, a vedno na človeški podlagi. Razlikujejo se od nas po intenzivnosti, a ne po čudi. V nasprotju z modernimi pripovedniki, ki skušajo ustvarjati abnormalne ljudi v verjetni okolici, postavlja Dumas realne osebnosti v anormalne položaje. Postavljeno, recimo, da morejo štirje mušketirji zoprvati celi sovražni vojski, potem moramo ugotoviti, da se vedejo, govorijo in jedo v svoji utrdbi kakor mi, samo z nekaj večjim tekotom, baš z avtorjevim tekotom.

In to je skrivnost zgodovinarja Dumasa: zgodovino obnavlja takšno, kakršna bi mo-

gla biti, takšno, kakršno si predstavljamo vsaj mi.

Pred vsem, in to je ena izmed sil, ki ga ohranjajo še živega, je ta velikan imel sanj veliko zabavo pri pisanju svojega dela. Bil je otrok v radosti in smehu, ki pa je projiciral na vso svojo osebno eksistenco, in se ni nikoli preveč čudil, če je v resničnosti zadel ob meje svojim velikim sanjam. Nekega dne, ko je bil bogat — kar ni nikoli ostal dolgo — je kupil medu Marijyem in Saint-Germainom veliko posestvo ter se lotil, da zgradi na njem paiačo Monte Crista, ogromno poslopje, ki ga vidiš še danes nedovršeno. Toda njegova koncepcija je bila tako velika, da je zadaj ostal samo majhen rob zemlje. In dobri Dumas je dejal od časa do časa svojemu sinu:

Aleksander, odpri okna... da dobi vrt malo zraka.

Takšne so bile meje njegovim sanjam.

(Po M. Rouffu)

Č L O V E K I N D O M

VEN IZ MESTA!

Nikoli ni mešačnu, ki mora stanovati v tesnem, čeprav z vsem komfortom urejenem stanovanju, želja po koščku lastnega zemljišča in lastni strehi tako iskrena, kakor v poletnih mesecih, ko premišlja, kam bi čez počitnice odšel s svojo družino na odih.

Vedno večja postaja težnja in potreba, da se vsaj za nekaj tednov otresemo mestnega življenja in živimo na deželi. Z vsakim poletjem opažamo, kako se družine srednje situiranega meščana naselijo po kmečkih domovih, pripravljene na vse stanovanjske in prehranjevalne neugodnosti, ki so s tem spojene. Često srečamo mestne ljudi, ki se zadovoljujejo stanovati celo po tesnih in revnih pastirskih kočah, samo da so vsaj čez počitnice zunaj mesta v prosti naravi. Svoje udobne postelje zamenjajo za otep slame ali vrečo sena. Če se doma v mestu skrbno varujejo vsakega prepaha, se na deželi mirno vležejo tudi na senišče, kjer pri centimeter širokih špranjah vse križem vleče. Ko ima doma svojo garderobo pedantno negovano in hranjeno v omarah, se zadovolji, če ima v »letovišču« na razpolago nekaj žebeljev zabutih v vrata ali steno, da obesi svojo obleko nanje. Doma udobna kopalnica, na kmetih majhna oškrbljena skleda, doma vodovod, na kmetih je treba nositi vodo iz vodnjaka, piti iz studenca, hoditi po mleko in živež čisto uro hoda daleč itd.

V času, ko se stojnice mestnega trga šibijo pod bogastvom prvega sočivja in sadja, ki ga dobiš za mal denar, trebi letoviščar v svojem letovišču puste solatne vehe, ki so zrastle na njivi med korenjem ali peso, ker zelenjavi se vendar ne moremo čiš-

sto odreči. Od samih žgancev in mleka tudi ni mogoče več tednov zaporedoma živeti. Pa mleko, pa prav mleko je v naših gorskih letoviščih redka stvar, ker so krave v planinah, in to, kar ostane doma, je komaj za domačo potrebo.

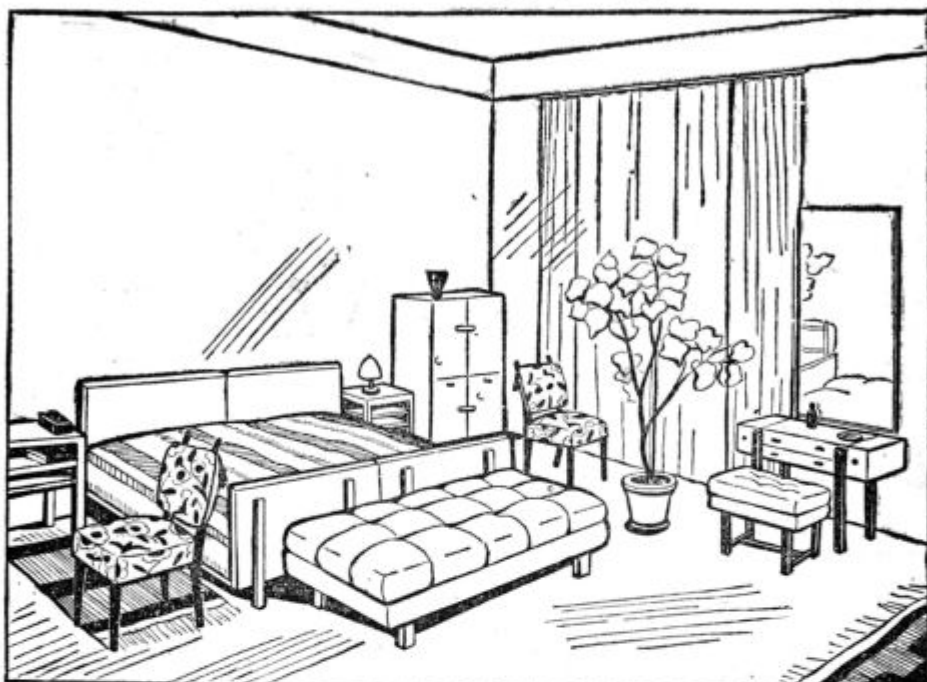
In vendar je želja preživeti počitnice na kmetih z vsakim letom močnejša. Ali je to samo moda ali je res nujna potreba, ki sili mestnega človeka v to? S trenutkom, ko postaneš letoviščar, se moraš odreči vsem ugodnostim, ki jih imaš v mestu in doma, ter živeti v glavnem od vode, sonca in zraka. Vsaka druga reč je draga, dražja kakor v mestu, začeniš s stanovanjem. V mestu dobiš lepo opremljeno, čisto, parketirano sobo z vsem komfortom, elektriko in postrežbo vred za 200 do 300 Din mesečno, tudi če jo najameš za pol ali en mesec. Na kmetih dobiš posteljo postlano s slamnjačo, s prekratniki rjuhami, trdo blazino in stot težkim »kovtrom«, ki te ne greje, ampak teži, v nizki zatohlhi sobi, za 10 do 15 dinarjev dnevno, in 2 Din še povrh za letoviški davek. Če te sredi noči napade gotova slabost, tavaš z žepno svetilko okrog hiše kakor grešna duša, ki se vica, da najdeš tisto, kar iščeš.

In končno: imenitno se sliši, ko se vrneš in poveš, da si bil dva meseca tam in tam na letovišču. Drugače se to pravi: dva meseca si se odrekel vsemu domačemu ugodju na zunaj in na znotraj, ampak na letovišču sem bil, od časa do časa obedoval ali večerjal v restavraciji ali hotelu, kjer je bilo sicer poceni in dobro, a je vendar stalo trikrat toliko kakor doma.

Toda vse to nas ne oplaši. Radi se vračamo z letovišča domov, toda ko se leto obrne in začnemo znova snovati načrte za

počitnice, tedaj so že davno utonile v pozabo vse neprijetnosti, ki smo jih doživeli lani. V našem spominu žive le prekrasni gorski velikani, tihe planine, z zvonkljajem kravjih zvoncev, dehteči travniki, pokošene senožeti, tihi gozdovi, čisti, ledeno-

majhen denar dovolj velik kos zemljišča v prijetnem, od mesta ne preveč oddaljenem kraju in si postavil na njem poletno lopo, v kateri je bilo na vsak način mnogo udobneje kakor v najetem stanovanju. Polagoma jo je opremljal, leto za letom izpopolnjeval,

S preprostimi sredstvi, lično in praktično opremljen lastni počitniški dom. Pohištvo je izdelano v enostavnem, sodobnem slogu, iz mehkega, luženega lesa. V posteljah so »žimnice« s čisto, zračno koruznico, na kateri se prav ugodno počiva. Celo moderna »couch« s preprostimi ceneniimi sredstvi se pripravi za udobno ležišče. S pisano tkanino prevlečene blazine stolov so delo pridnih rok gospodinje. Lepo, praktično, moderno in ceneno. Primerno ne le za počitniško kolonijo, ampak tudi za stalno bivališče.

mrzli vrelci — same mikavne stvari, in zopet se odločimo in komaj čakamo trenutka, da zaklenemo hram svoje mestne domačnosti in odidemo na deželo. Tako se ponavlja leto za letom. Čeprav nas to ne stane mnogo, vendar ko zračunamo vse, vidimo, da izdamo sčasoma lepe zneske.

Marsikdo se je v teku let in počitniških izkušenj povzpел do tega, da si je kupil za

da je v marsikaterem oziru nadkriljeval ta skromni počitniški domek onega v mestu. In če si bil le preveč oddaljen od mesta, si ga je sčasoma izpremenil v svoje stalno bivališče. Težnja po lastnem, četudi še tako skromnem domu postaja današnjemu človeku življenjska potreba. Ven iz mesta, v naravo, v preprosto življenje!

U—a.

DR. LASKER NA TURNIRJU V CURIHU

Borba med Aljehinom, Laskerjem in Bogoljubovim

Dr. Emanuel Lasker redivivus — gre danes po vsem šahovskem svetu. V Curihu sodeluje pravkar v družbi velešampionov dr. Aljehina, Bogoljubova, Niemcoviča, Euwea in Flohra na turnirju v proslavo 125letnice curiškega šahovskega društva.

Dolгих devet let se dr. Lasker ni več pojavil v šahovski areni. Po znamenitem turnirju v Moskvi l. 1925 je zaradi bolehnosti izginil s pozornice in olajšal s tem marsikateri šahovski veličini turnirske skrbi. Nič manj kot 27 let je bil dr. Lasker — nedvomno eden najbolj genialnih reprezentantov kraljeve igre vseh časov — svetovni šahovski prvak. Imena Steinitz, Čigorin, Capablanca, dr. Tarrasch, Marshall, Janowski in Schlechter so v najtesnejši zvezi z njegovim šahovskim udejstvovanjem v preteklih desetletjih. Bil je pravi turnirski furor, ki je podiral najnevarnejše tekmece z naravnos, neverjetno lahkoto in eleganco.

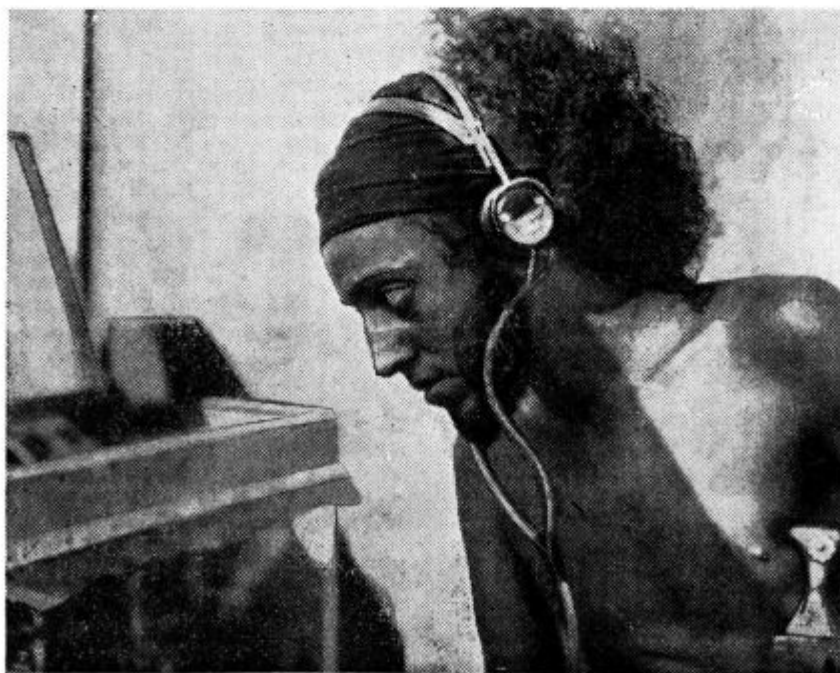
Od l. 1894 do 1921 je bil dr. Lasker kralj diktator v šahovskem kraljestvu, ki je pogljal s šahovskega prestola 58letnega šahovskega filozofa in stratega — slavnega Viljema Steinitza. Bitke med obema šahovskima gigantoma so se vršile tedaj v New Yorku, Filadelfiji in Montrealu. In

zmagal je dr. Lasker — star komaj 20 let. Še enkrat je moral kasneje v borbi s Steinitzem braniti naslov svetovnega prvaka. Bilo je to v Rusiji in tedaj je odpravil svojega tekmeca še bolj gladko. Sledili so turnirski uspehi, s kakršnimi se more po našati le malokteri velemojster. Dr. La-

DR. EMANUEL LASKER

sker je odbil vse napade. Šele l. 1921 je ostal dr. Lasker na bojišču v Havani na Kubi poražen in je zgubil šahovsko krono. Svetovni prvak je postal mladi Kubanec Raoul Jose Capablanca, prednik sedanjega šahovskega kralja dr. Aljehina. Borba v Havani je bila silno dramatična in dr. Lasker je še danes mnenja, da je postal tedaj samo žrtev naravnost tropske vročine na Kubi, ki je imela nanj silen vpliv.

RADIO V ARABSKI PUŠČAVI

In menda je imel tudi prav. Tri leta kasneje, l. 1924, se je zopet srečal s Capablanca. Bilo je to v New Yorku — na najtežjem turnirju sedmih znamenitih velemejstrov: Capablanca, Aljehina, dr. Vidmarja, Niemcovića, Spielmanna in Marshalla. Vsakdo je moral igrati tedaj s svojim nasprotnikom po 2 partiji. In zmagal je dr. Lasker, pustivši za seboj ne samo Capablanca, ampak tudi dr. Aljehina.

Še enkrat je nato pokazal dr. Lasker vso svojo silo in šahovsko znanje. Na znamenitem turnirju l. 1925 v Moskvi, kjer je dobil prvo nagrado Evfemij Bogoljubov, se je moral bivši svetovni prvak Capablanca zadovoljiti s tretjo nagrado, dočim je dobil dr. Lasker drugo in je imel za znamenit obremen najljepše uspehe. Po moskovskem turnirju se je dr. Lasker zaradi boleznj umaknil v zatišje in ni več sodeloval na nobenem turnirju.

Sedaj se je zopet nepričakovano pojavil v Curihu, kamor se zato obrača pozornost vsega šahovskega sveta. Vse pričakuje z nestrpnostjo izida tega največjega šahovskega turnirja v zadnjih letih krize, ki je zagospodarila z vso silo tudi v šahovskem kraljestvu. Ali je stari šahovski lev še pri moči, ali je še resen tekmeč za naslov svetovnega prvaka? Borba bo vsekakor silno huda. Kdo bo zmagovalec, bodo pokazali že prihodnji dnevi.

★

Na turnirju v Curihu sodeluje 9 znamenitih šahovskih velemejstrov in mojstrov ter 7 švicarjev, reprezentantov mlade šahovske generacije. Velemejstri: dr. Aljehin, dr. Lasker, Bogoljubov, Niemcovič, dr. Euwe, S. Flohr, dr. Bernstein, Gideon Stahlberg in marchesse Rosselli. Švicarji: H. Grob, F. Gygli, W. Henneberger, H. Johner, dr. Joss, Hans Müller in prof. Naegele.

Turnir se bo končal 31. julija in bomo o njegovem rezultatu še poročali.

Rešitev problema 74

1. Sb3—c1! Opozarjamo na mnogokratno preobrazbo d-kmeta. 1... d2 : c1D, ah L+, 2. Sf4 mat. 1... d2—d1S. 2. Tf2:e2 mat. 1... d2—d1D, T, L. 2. Db7—b2 mat. 1... d2:c1S. 2. Se1 mat.

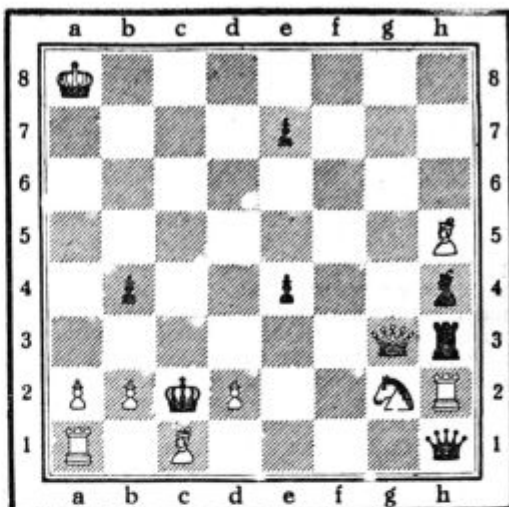

K SLIKI NA OVITKU

Filmski igralec Rudolf Valentino je nekoč s svojim avtom povozil nekega mladeniča. Poškodbe sicer niso bile nevarne, toda Valentino je hotel oškodovati mladeniča za prestane bolečine. Tako se je zgodilo, da je dobil mladenič RAMON NOVARRO po kratkem filmskem šolanju naslovno vlogo v »Ben Hurju«, s katero se je proslavil po vsem svetu.

PROBLEM 75

V. Pimenov

Mat v dveh potezah

ZA MISLEČE GLAVE

134

Vrt

Neki vrt ima obliko iz četvorice delnih kvadratov sestojечеga kvadrata, ki mu pa manjka eden izmed delnih kvadratov. Kako naj se to zemljišče razdeli v štiri dele, ki so enaki po površini in obliki?

135

Nagrobnik

Preperel nagrobni kamen nosi napis:

Tu počiva Janez Kopriva

rojen 26. aprila ..94

umrl 14. januarja ..86.

v starosti .4 let, .mesecev, ..dni.

Kako bi dopolnil manjkajoče številke?

136

Teško vprašanje

Kaj je bilo prej: jajce ali puta?

Rešitev k št. 132

(Štiri števila)

Če označimo števila, ki jih iščemo z a, a + x, a + y in a + z, dobimo enačbo: 4a + x + y + z = a(a + z) + (a + x) + (a + y) in dalje 2a(a - 2) + (a - 1)(x + y + z) + xy = 0; a ne more biti enak ali večji od 2. Torej je a = 1, x = 1, y = 2. Zadnje število je lahko poljubno.

Rešitev k št. 133

(Inteligenčno vprašanje)

Pod nekimi okoliščinami se to lahko zgodi, n. pr. če pade neki predmet na določeni točki v globoko morje.